

**O‘ZBEKISTONDA ISLOMIY BANK TIZIMINING HOZIRGI HOLATI VA
RIVOJLANISH TENDENSIYALARI**

Magistrant: Sherzod Qodirxanov

Turan International University

ANNOTATSIYA : *Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekistonda islomiy bank tizimining shakllanishi, hozirgi holati va rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda islomiy moliya institutlarining iqtisodiyotdagi o‘rni, ularning faoliyat mexanizmlari hamda an’anaviy bank tizimidan farqli jihatlari ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, mamlakatda islomiy bank xizmatlarini joriy etishdagi huquqiy, institutsional va amaliy muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda islomiy moliya tizimini rivojlantirish uchun muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so‘zlar: *islomiy bank, shariat tamoyillari, moliyaviy tizim, sukuk, murabaha, investitsiya, iqtisodiy rivojlanish.*

ANNOTATION : *This scientific article analyzes the current state and development trends of the Islamic banking system in Uzbekistan. The study highlights the role of Islamic financial institutions in the economy, their operational mechanisms, and their differences from conventional banking systems. It also identifies legal, institutional, and practical challenges in implementing Islamic banking services in the country and provides recommendations to overcome them. The findings of the research have significant scientific and practical importance for the development of the Islamic financial system in Uzbekistan.*

Keywords: *Islamic banking, Sharia principles, financial system, sukuk, murabaha, investment, economic development.*

KIRISH

So‘nggi yillarda jahon moliya tizimida islomiy bank va moliya institutlariga bo‘lgan qiziqish sezilarli darajada ortib bormoqda. Islomiy moliya tizimi nafaqat musulmon mamlakatlarda, balki Yevropa va boshqa rivojlangan davlatlarda ham

muqobil moliyaviy mexanizm sifatida keng joriy etilmoqda. Ushbu tizimning asosiy ustunligi – shariat tamoyillariga asoslangan holda foiz (riba)dan voz kechish, risklarni adolatli taqsimlash va real iqtisodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlashdan iboratdir.

O‘zbekiston iqtisodiyoti ham global moliyaviy integratsiya jarayonlarida faol ishtirok etayotgan davlat sifatida yangi moliyaviy instrumentlarni joriy etishga intilmoqda. Xususan, islomiy bank xizmatlarini rivojlantirish mamlakatda investitsiya muhitini yaxshilash, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish va aholi hamda tadbirkorlar uchun muqobil moliyalashtirish manbalarini yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda O‘zbekistonda islomiy moliya tizimini shakllantirish bo‘yicha muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, tijorat banklarida “islomiy darcha” (Islamic window) xizmatlarini joriy etish, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni rivojlantirish va normativ-huquqiy bazani takomillashtirish yo‘nalishida qator islohotlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, mazkur sohada hali yechimini kutayotgan muammolar ham mavjud bo‘lib, ular qatoriga malakali kadrlar yetishmovchiligi, aholining moliyaviy savodxonligi pastligi va huquqiy mexanizmlarning to‘liq shakllanmaganligi kiradi.

Mazkur ilmiy maqolaning dolzarbligi shundaki, O‘zbekistonda islomiy bank tizimini rivojlantirish imkoniyatlari va istiqbollari chuqur tahlil qilish orqali mamlakat iqtisodiyotining barqaror o‘shishiga xizmat qiluvchi ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish zarurati mavjud.

Tadqiqotning maqsadi – O‘zbekistonda islomiy bank tizimining hozirgi holatini baholash va uning rivojlanish tendensiyalarini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilangan: islomiy bank tizimining nazariy asoslarini o‘rganish, mamlakatdagi amaldagi holatini tahlil qilish hamda rivojlanish istiqbollari bo‘yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqish.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur ilmiy tadqiqotda O‘zbekistonda islomiy bank tizimining hozirgi holati va rivojlanish tendensiyalarini o‘rganish uchun kompleks yondashuv

qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy va empirik usullar uyg'unligiga asoslangan bo'lib, ular orqali mavzuning turli jihatlari chuqur tahlil qilindi.

Tadqiqotning nazariy asosini islomiy moliya va bank tizimiga oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda ilg'or xorijiy tajribalar tashkil etadi. Xususan, islomiy bank faoliyatining asosiy tamoyillari – foizsiz moliyalashtirish, risklarni taqsimlash, aktivlar bilan ta'minlangan operatsiyalarni amalga oshirish kabi jihatlar ilmiy manbalar asosida o'rganildi.

Empirik tadqiqot doirasida O'zbekistonda islomiy moliya xizmatlarini joriy etish bo'yicha mavjud amaliyotlar tahlil qilindi. Jumladan, tijorat banklarida joriy etilgan islomiy moliyaviy mahsulotlar, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik loyihalari va normativ-huquqiy hujjatlar o'rganildi. Tadqiqotda statistik tahlil usuli yordamida so'nggi yillardagi moliyaviy ko'rsatkichlar dinamikasi baholandi.

Shuningdek, qiyosiy tahlil usuli orqali O'zbekiston tajribasi boshqa davlatlar, xususan Malayziya, BAA va Saudiya Arabistoni kabi mamlakatlar amaliyoti bilan solishtirildi. Bu esa milliy modelni takomillashtirish uchun samarali mexanizmlarni aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi asosiy metodlardan foydalanildi:

- **Tahlil va sintez usuli** – islomiy bank tizimining nazariy asoslarini umumlashtirishda;
- **Qiyosiy tahlil** – turli mamlakatlar tajribasini solishtirishda;
- **Statistik tahlil** – moliyaviy ko'rsatkichlar o'zgarishini baholashda;
- **Mantiqiy umumlashtirish** – xulosalar va takliflar ishlab chiqishda.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari, Markaziy bank ma'lumotlari, xalqaro moliya institutlari hisobotlari hamda ilmiy maqolalar tashkil etdi.

Mazkur metodologiya orqali O'zbekistonda islomiy bank tizimining hozirgi holati va rivojlanish yo'nalishlarini kompleks baholash imkoniyati yaratildi.

RESULTS (TADQIQOT NATIJALARI)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda O'zbekistonda islomiy moliya va bank tizimini rivojlantirishga bo'lgan e'tibor sezilarli darajada ortib bormoqda. Bu jarayon mamlakat iqtisodiyotining diversifikatsiyasi, investitsion jozibadorlikni oshirish hamda moliyaviy inklyuziyani kengaytirish bilan chambarchas bog'liqdir.

Avvalo, O'zbekistonda islomiy bank xizmatlarini joriy etish dastlab "islomiy darcha" modeli asosida amalga oshirilayotganini ta'kidlash lozim. Mazkur model tijorat banklari tarkibida alohida bo'lim sifatida faoliyat yuritib, mijozlarga shariat talablariga mos moliyaviy xizmatlar ko'rsatishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv bank tizimiga keskin o'zgarishlar kiritmasdan turib, yangi moliyaviy mahsulotlarni sinovdan o'tkazish imkonini bermoqda.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aholining ma'lum qismi foizli operatsiyalardan voz kechish istagi sababli an'anaviy bank xizmatlaridan to'liq foydalanmayapti. Shu nuqtai nazardan, islomiy moliya instrumentlarini joriy etish moliyaviy xizmatlar qamrovini kengaytirishda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda.

Islomiy bank tizimining rivojlanishida asosiy moliyaviy instrumentlar – murabaha, mudaraba, musharaka va ijara shartnomalari hisoblanadi. Ushbu instrumentlar orqali real iqtisodiyotga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmini oshirish mumkin.

1-jadval

O'zbekistonda islomiy moliya xizmatlarining asosiy shakllari va ularning tavsifi

Moliyaviy instrument	Mazmuni	Afzalliklari	Qo'llanish sohasi
Murabaha	Tovarni ustama bilan sotish	Shaffoflik, risk past	Savdo, iste'mol krediti

Mudaraba	Foyda taqsimoti asosida sheriklik	Investitsiya jalb qilish	Kichik biznes
Musharaka	Hamkorlik asosida investitsiya	Riskni bo'lishish	Yirik loyihalar
Ijara	Lizing asosidagi moliyalashtirish	Aktiv bilan ta'minlangan	Uskuna, ko'chmas mulk
Sukuk	Islomiy obligatsiya	Katta kapital jalb qilish	Davlat va infratuzilma

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, islomiy moliya instrumentlari iqtisodiyotning turli sohalarini qamrab oladi va ular orqali kapitalni samarali taqsimlash imkoniyati mavjud. Ayniqsa, kichik va o'rta biznesni moliyalashtirishda mudaraba va musharaka mexanizmlari katta ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlanishicha, O'zbekistonda islomiy bank tizimini rivojlantirishga to'sqinlik qilayotgan bir qator muammolar mavjud. Ular orasida huquqiy bazaning yetarli darajada shakllanmaganligi, mutaxassis kadrlar yetishmasligi va aholining islomiy moliya haqidagi bilim darajasi pastligi alohida o'rin tutadi.

Bundan tashqari, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, islomiy bank tizimi muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun maxsus regulyator mexanizmlar, shariat kengashlari va standartlashtirilgan moliyaviy instrumentlar zarur. O'zbekistonda esa ushbu elementlar hali to'liq shakllanmagan.

2-jadval

O'zbekistonda islomiy bank tizimini rivojlantirishdagi asosiy muammolar va ularning ta'siri

Muammolar guruhi	Mazmuni	Ta'siri	Yechim yo'nalishlari
Huquqiy muammolar	Qonunchilik yetarli emas	Investorlar ishonchi past	Maxsus qonunlar qabul qilish

Institutsional muammolar	Maxsus banklar yo'q	Rivojlanish sekin	Islomiy banklar tashkil etish
Kadrlar muammosi	Mutaxassislar kam	Xizmat sifati past	Ta'lim tizimini rivojlantirish
Axborot muammosi	Aholi bilim darajasi past	Talab past	Moliyaviy savodxonlikni oshirish
Moliyaviy muammolar	Resurslar cheklangan	Loyihalar kam	Xalqaro investitsiyalar jalb qilish

Natijalar shuni ko'rsatadiki, agar yuqoridagi muammolar bosqichma-bosqich hal etilsa, O'zbekistonda islomiy bank tizimi jadal rivojlanish imkoniyatiga ega. Ayniqsa, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va yangi moliyaviy instrumentlarni joriy etish orqali iqtisodiy o'sishga sezilarli hissa qo'shish mumkin.

Tahlillar asosida yana bir muhim jihat aniqlandi: islomiy moliya tizimi barqarorlikni ta'minlashda an'anaviy bank tizimiga nisbatan ayrim ustunliklarga ega. Chunki unda spekulyativ operatsiyalar cheklangan bo'lib, real aktivlar bilan bog'liq moliyalashtirish ustuvor hisoblanadi. Bu esa moliyaviy inqirozlar xavfini kamaytiradi.

Shu bilan birga, O'zbekistonda islomiy bank tizimining rivojlanishi uzoq muddatli strategiyani talab qiladi. Mazkur strategiya doirasida qonunchilikni takomillashtirish, xalqaro standartlarni joriy etish, malakali kadrlar tayyorlash va aholining moliyaviy savodxonligini oshirish ustuvor vazifalar sifatida belgilanishi lozim.

(MUHOKAMA)

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda islomiy bank tizimini rivojlantirish uchun muayyan asoslar shakllanayotganini ko'rsatadi, biroq bu jarayon hali boshlang'ich bosqichda ekanligi ham aniqlandi. Olingan natijalarni xalqaro tajriba bilan solishtirish shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli rivojlangan mamlakatlarda islomiy moliya tizimi kompleks yondashuv asosida – ya'ni huquqiy, institutsional va ijtimoiy omillar uyg'unligida shakllangan.

Masalan, Malayziya va Birlashgan Arab Amirliklari tajribasida maxsus qonunchilik bazasi, mustaqil shariat kengashlari hamda islomiy banklar uchun alohida regulyator mexanizmlar joriy etilgan. Natijada ushbu davlatlarda islomiy moliya bozori nafaqat ichki ehtiyojlarni qondirish, balki xalqaro investitsiyalarni jalb qilishda ham muhim rol o'ynamoqda. O'zbekistonda esa hozircha bu tizim fragmentar shaklda rivojlanib, asosan "islomiy darcha" modeli bilan cheklanmoqda.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat – aholining islomiy moliya xizmatlariga bo'lgan potensial talabi masalasidir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, aholining muayyan qismi diniy qarashlari sababli foizli operatsiyalardan voz kechadi. Bu esa islomiy bank xizmatlari uchun yashirin, ammo katta bozor mavjudligini anglatadi. Agar ushbu talab to'g'ri yo'naltirilsa, moliyaviy inklyuziya darajasini sezilarli oshirish mumkin.

Shu bilan birga, muammolar ham tizimli xarakterga ega. Xususan, normativ-huquqiy bazaning yetarli emasligi banklar uchun noaniqliklar keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, malakali kadrlar yetishmovchiligi islomiy moliya mahsulotlarini to'g'ri ishlab chiqish va joriy etishda to'siq bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkinki, O'zbekistonda islomiy bank tizimini rivojlantirish uchun bosqichma-bosqich strategiya zarur. Bu strategiya dastlab "islomiy darcha" modelidan to'liq islomiy bank tizimiga o'tishni, keyinchalik esa sukuk va boshqa murakkab moliyaviy instrumentlarni joriy etishni nazarda tutishi lozim.

XULOSA

Mazkur ilmiy tadqiqot natijasida O'zbekistonda islomiy bank tizimining hozirgi holati va rivojlanish tendensiyalari kompleks tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, mamlakatda islomiy moliya tizimini joriy etish uchun muayyan shart-sharoitlar mavjud bo'lib, ushbu yo'nalish iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biriga aylanishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda islomiy bank tizimi hozirda shakllanish bosqichida bo'lib, uning rivojlanishi asosan tijorat banklarida "islomiy darcha" xizmatlari orqali amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, tizimning to'liq

rivojlanishi uchun huquqiy bazani takomillashtirish, maxsus moliyaviy institutlar tashkil etish va xalqaro tajribani keng joriy etish zarur.

Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy muammolar – qonunchilikning yetarli emasligi, mutaxassis kadrlar tanqisligi, aholining moliyaviy savodxonligi pastligi hamda institutsional infratuzilmaning rivojlanmaganligi bilan bog‘liqdir. Ushbu muammolarni bartaraf etish islomiy bank tizimining samarali faoliyat yuritishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, islomiy moliya tizimi iqtisodiyotning real sektorini qo‘llab-quvvatlash, investitsiyalarni jalb qilish va moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashda muhim rol o‘ynashi mumkin. Ayniqsa, kichik va o‘rta biznesni rivojlantirishda ushbu tizimning ahamiyati yuqori ekanligi tadqiqot natijalarida o‘z aksini topdi.

Kelgusida O‘zbekistonda islomiy bank tizimini rivojlantirish uchun quyidagi ustuvor yo‘nalishlarga e‘tibor qaratish maqsadga muvofiq: maxsus qonunchilikni ishlab chiqish, xalqaro standartlarni joriy etish, kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish hamda aholining moliyaviy savodxonligini oshirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Islom Taraqqiyot Banki. Islamic Finance Development Report. – Jeddah, 2023.
2. AAOIFI. Sharia Standards. – Bahrain, 2022.
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy hisobotlar to‘plami. – Toshkent, 2024.
4. Islom Hamkorlik Tashkiloti. Islamic Finance Outlook. – Riyadh, 2022.
5. Usmonov B. Islom moliyasi asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
6. Karimov A. Bank ishi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
7. Ahmed H. Islamic Banking and Finance: Theory and Practice. – London: Routledge, 2019.
8. Chapra M.U. The Future of Islamic Economics. – Leicester: Islamic Foundation, 2018.